

**BRETTON-WOODS
KURULUŞLARI, NEW YORK
UZLAŞISI VE YOKSULLUKLA
MÜCADELE POLİTİKALARI**

*Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi Dergisi,
Cilt 34, Sayı 1, 2016
s. 93-114*

Hatice KARAÇAY

Prof.Dr., Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İktisat Bölümü
hatice@hacettepe.edu.tr

Öz: Pekçok sosyal bilimci ve akademisyene göre Post-Washington Uzlaşısı ile birlikte Bretton Woods kuruluşlarının cinsiyet eşitliği, insan hakları ve yoksulluk gibi toplumsal sorunlara yönelik politikalarında önemli bir değişim gözlenmiştir. Bu kuruluşlar savaş sonrası dönemde ekonomik liberalizmin en önemli savunucuları olmuştur. Bu uğurda, dünya halklarının temel sorunlarını göz ardı ederek, ekonomik büyüme, etkinlik, minimum piyasa müdahalesi konularında mücadele vermişlerdir. Özellikle 1970’li ve 1980’li yıllarda, Washington Uzlaşısı çerçevesinde neoliberal politikalara tam bir sadakatla bağlanan IMF ve Dünya Bankası, gelişmekte olan ülkelere “istikrar ve yapısal uyum politikaları”nı dikte etmiştir. Ancak 1990’lı yıllarda neoliberal politikaların tıkanmasıyla birlikte, liberal düzen ve onun sözcüleri, kendilerini, yeni bir patika bulma ihtiyacında hissetmişlerdir. Bu çalışmanın amacı tarihsel bir perspektif altında, ancak özellikle Kapsayıcı Kalkınma Yaklaşımı altında, Bretton Woods kuruluşlarının yoksullukla mücadele politikalarını incelemek ve bu politikaların yeni liberal düzenin yeni bir soluğu olup olmadığını araştırmaktır. Çalışmada, ayrıca Kapsayıcı Kalkınma Yaklaşımı altında, Bretton Woods kuruluşları ile Birleşmiş Milletler kuruluşlarının yakınsamasını yaratan New York Uzlaşısından söz edilmesinin gerçekliği de tartışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: *Bretton Woods kuruluşları, New York Uzlaşısı, yoksullukla mücadele politikaları.*

**BRETTON WOODS
INSTITUTIONS, NEW YORK
CONSENSUS AND POVERTY
REDUCTION POLICIES**

*Hacettepe University
Journal of Economics
and Administrative
Sciences
Vol 34, Issue 1, 2016
pp. 93-114*

Hatice KARAÇAY

Prof.Dr., Hacettepe University
Faculty of Economics and Administrative
Sciences
Department of Economics
hatice@hacettepe.edu.tr

Abstract: According to many social scientists and academicians, after the emerging of Post-Washington Consensus, the Bretton Woods institutions have dominantly repositioned their policy on social issues such as gender equality, human rights and poverty. These institutions have always been useful tools in advocating economic liberalism across all countries after Second World War period. On the other hand, while dealing with the main aims of economic liberalism -growth, efficiency, minimum market intervention-, they have mostly disregarded the social problems of the world communities. Especially, during 1970's and 1980's, strictly adhering to neoliberal policies of Washington consensus, IMF and World Bank have forced developing countries to obey their stability and structural adjustment policies. But after the collapse of neoliberal policies in the late of 1990's, the liberal world order and its main advocates need to search a new path to sustain existing hegemonic power. The objective of this article is to analyze the poverty alleviation strategies of Bretton Woods institutions under historical perspective, especially in the frame of Comprehensive Development Approach and to question whether these policies is the fresh instrument of new liberal order. We also aim to assess whether we can talk about the convergence between 'United Nations Paradigm' and 'Bretton Woods Paradigm' in the name of New York Consensus under this development approach.

Keywords: *Bretton Woods Institutions, New York consensus, poverty reduction policies.*

GİRİŞ

II. Dünya Savaşı sonrası neoliberal politikaların tüm dünyaya yayılmasını kendisine şiar edinmiş olan Bretton-Woods üçlemesi¹ (IMF, WB, WTO), kurulduğu 1944 yılından günümüze kadar geçen süreçte tüm dünya halklarının kaderlerinde ve yaşam hakları üzerinde birincil etkiye sahip olmuştur. Richard Peet'in "kutsal olmayan üçlü" (unhold trinity) olarak adlandırdığı bu üçleme bugüne kadar hiçbir dinin yapamadığı etkiyi yaparak dünya halklarına şöyle seslenmişlerdir: "Refaha erişmenin yolu neoliberal düzenden geçmektedir (Rivero, 2001).

Serbest piyasanın erdemine sonuna kadar bel bağlasalar da bu neo-liberal düzen savunucuları her daim aynı vücutla zühur bulmamış ya da üzerlerinde aynı libas ile dolaşmamışlardır. Serbest piyasanın ilahi doğruluğuna zeval vermemek koşuluyla neoliberal paradigmanın/düzenin farklı patikalara girdiği ya da girmiş gibi görüldüğü dönemler olmuştur. Öyle ki 1970'lerin, 1980'lerin ya da 1990'ların Bretton Woods kuruluşlarının çizdiği yol bir ve aynı nitelikte olmamış; zamanla büyüme ya da kalkınma paradigmalarında farklı politikalara, farklı konulara vurgu yapmışlardır.

Washington Uzlaşısının sınırlarını belirlediği 1980'li yılların neoliberal kalkınma paradigmasında, ekonomide devlet müdahalesini en aza indigeme yolunda üç önemli politika dayanağı bulunmuştur; ticari serbestleşme, finansal serbestleşme ve kamunun yeniden yapılandırılması (özelleştirme, deregülasyon başta olmak üzere). Bretton Woods kuruluşları, bu paradigma çerçevesinde, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere istikrar ve yapısal uyum programlarını dayatmışlar; az gelişmiş ülkelere uygulayacakları bu programlar "*koşuluyla*" kredi verebileceklerini deklare etmişlerdir. Ancak 1990'lı yıllarda yaşanan ödemeler dengesi ve borç krizleri, kuzey-güney ülkeleri arasında ve ülkelerin kendi içlerinde artan gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk, bu istikrar ve yapısal uyum programlarına olan güveni tamamen sarsmıştır. Böylece, Soederberg (2001)'in ifade ettiği gibi, koşulluluk ve yapısal uyum programları büyük ölçüde çökmüştür. Nihai olarak, bilfiil bu politikaların uygulayıcısı olan Bretton Woods kuruluşları da yeni bir kalkınma paradigmasına geçişin gerekliliğini sonuna kadar duyumsamışlardır.

Yeni kalkınma paradigmasına geçişte, istikrar ve yapısal uyum politikalarının başarısızlığı kadar, bir başka önemli faktör de Doğu Asya ülkelerinin elde ettikleri büyük ekonomik performans olmuştur. Yaşanan "Asya mucizesi", IMF'yi ve Dünya Bankası'nı devletin ekonomideki yeri ve rolünü yeniden sorgulamaya yönlendirmiştir. Özellikle Post-Washington Uzlaşısının temel savunucularından biri olan Joseph

Stiglitz'in baş iktisatçısı olarak bizatihi içerden yarattığı destek/devinim ile birlikte “Kapsayıcı Kalkınma Çatısı” (Comprehensive Development Framework) Dünya Bankası'nca benimsenmiştir. O dönemin Dünya Bankası Başkanı D. Wolfensohn'un öne sürdüğü bu yeni kalkınma yaklaşımında kalkınma iki taraflı bir bilanço olarak kabul edilmiş ve bilançonun bir tarafında yer alan makro ekonomik ve finansal konuların, bilançonun diğer tarafında bulunan toplumsal ve beşeri sorunlardan ayrılamayacağı ifade edilmiştir. Bu bağlamda, yeni kalkınma paradigmasında kalkınmanın bütün bileşenlerinin birarada ele alındığı uzun dönemli ve bütüncül bir yaklaşımın benimsenmesi öne sürülmüştür (Wolfensohn, 1999: 22).

Uzun dönemli, bütüncül vizyona sahip bu kalkınma paradigmasında belirtilmesi gereken bir başka önemli ilke ise kalkınma politikalarında ülke iyeliğinin (country ownership) benimsenmesi ve kalkınmanın tüm paydaşlarının bu sürece dahil edilmesidir. Bu paradigma, ülkeleri *sürücü koltuğuna* oturturken, aynı zamanda içerdeki ve dışardaki sivil toplum yapılanmaları ve özel sektör ortaklığıyla bu kalkınma çabasına girilmesinin önemi belirtilmiştir (World Bank, 2004: 16).

1980'lerin neoliberal kalkınma paradigması çerçevesince Bretton Woods kuruluşlarının AGÜ'lere dayattıkları politikalar “*istikrar ve yapısal uyum politikaları*” iken, Post-Washington Uzlaşısınca biçimlenen post-neoliberal kalkınma paradigmasında (ya da kapsayıcı kalkınma paradigması) “kalkınma”nın çekirdek unsuru olarak -istikrar ve uyum yerine- “yoksullukla mücadele” görülmeye başlanmıştır. Bu bağlamda, yeni kalkınma paradigması ile yoksullukla mücadele iç içe girmiş kavramlar olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmamızda, bu değerlendirme çerçevesince, Bretton Woods kuruluşlarını, yoksulluğu odak noktası olarak görmeye yönelten ve dolayısıyla yeni paradigmaya sürükleyen patikayı kuşbakışı incelemek amaçlanmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde Bretton Woods kuruluşlarını tanımla-yabilmek için benimsedikleri ve onunla ruh buldukları ideoloji olan liberalizm ile kurdukları bağ ele alınacaktır. İkinci bölümde, yeni kalkınma paradigması çerçevesinde Bretton Woods kuruluşlarının sıkı biçimde savundukları liberalizm anlayışında bir değişim yaşanıp yaşanmadığı tartışması, New York Uzlaşısından söz edip edemeyeceğimiz sorusu odağında ele alınacaktır. Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde Bretton Woods kuruluşlarının yeni kalkınma paradigması çerçevesinde yoksullukla mücadelede izlediği strateji genel hatlarıyla ele alınarak, bu stratejiye yönelik eleştiriler değerlendirilecektir.

1. BRETTON WOODS İKİZLERİ, LİBERALİZMİN VE ABD ÇIKARLARININ TUTKUN SAVUNUCUSU – SÖZCÜSÜDÜR.

Avrupa’da kent soylular ile toprak soyluların arasındaki sınıfsal mücadelenin sonunda kent soylular lehine şekillenen mücadelede vücut bulan liberalizm 18.yy. sonu ve 19. yy başında dünyanın başat ideolojisi halini almıştır. Ancak tek tip liberalizmden söz edilemeyeceği gibi, iktisadi ve siyasi liberalizmin de yegane ve eş olduğunu öne süremeyiz. Öncelikle, liberalizmin merkezde bir ideoloji olmakla birlikte geniş bir yelpazesi olduğunu kabul etmek gerekir. Liberalizm; klasik liberallerin, kendi sağ kabul edilebilecek muhafazakar liberallere (liberter yeni sağ); muhafazakar liberallerden, kendi solu olarak addedilebilecek politik liberallere (sosyal liberaller) kadar oldukça geniş bir zeminde yer almaktadır (Berktaş, 2007: 85-100)

Bunun yanısıra, klasik liberal felsefenin temel argümanlarından beslenmekle birlikte, iktisadi liberalizm ile siyasi liberalizm farklı perspektiflerden ve farklı odak noktalarından kendisini tanımlayabilmektedir. Siyasi liberalizmde bireycilik ve bireyin özgürlüğü her daim önplanda tutulurken, iktisadi liberalizmde ise devletin düzenlemesinden ve denetiminden uzak serbest piyasa ekonomisine, bir başka deyişle “laissez faire, laissez passer” felsefesine vurgu yapılmaktadır.

Bu iki liberalizmin her zaman başa baş gitmesi bir tarafa, bazen ikisi arasında çatışmalar yaşanabilmektedir. Bu bağlamda, doğası gereği “apolitik” olmak gibi bir perspektifi olan; uygulamada eşitlik, adalet vb. gibi kavramlarla ilgilenmeyen piyasa ekonomisinin ve iktisadi liberalizmin, siyasal haklar ve demokrasi telaşına düştüğünü iddia eden siyasal liberalizm ile çatışma içerisine girmesi oldukça doğal karşılanmalıdır (Koray, 2011: 42)

Savaş Sonrası 1944 yılında kurulmuş olan Bretton Woods kuruluşları, tam da yukarıda ele aldığımız gibi, çoğulcu demokrasi, insan hakları, eşitlik ve özgürlük gibi politik kavramları odak meselesi almış olan siyasal liberalizm üzerine şekillenmemiş; her türlü devlet müdahalesini negatif özgürlük ihlali olarak gören ve günümüz neoliberalizmi ile birebir örtüşen iktisadi liberalizm üzerine inşa edilmiş ve bu inşanın temel mimar ve mühendisi de ABD olmuştur. Bretton Woods kuruluşlarınca gelişmiş batı ekonomilerine ve özellikle de az gelişmiş ülkelere serbest piyasa ve serbest ticaretin tüm ülke ekonomilerin çıkarına olduğu paradigması benimsetilmiş; serbest ticaret için WTO, serbest piyasa ve özellikle sermayenin serbest dolanımı için IMF ve kısmen Dünya Bankası göreve talip olmuştur.

Aslında tamamen üye ülkelerin istek ve ihtiyaçlarına göre şekillenmesi gereken Bretton-Woods kuruluşlarının politika ve uygulamaları ezici ağırlıkla ABD Hazinesi ve Senatosu tarafından şekillenmektedir. Daha da önemlisi, iktidarın diğer tüm aygıtlarıyla ABD'nin bu kuruluşlar üzerindeki etkisi çok daha sağlam olmuştur. Binası dahi Washington'da yer alan Dünya Bankasının çalışanlarının hemen hepsi, milliyeti ne olursa olsun, ABD üniversitelerinde doktora yapmış, Amerikan gazetesi okuyup, Amerikan filmlerini seyrederek yaşam kılavuzlarını ve dünya görüşlerini oluşturmuş insanlardır (Wade, 2001: 127). Bretton Woods kuruluşlarının yönetici sınıfındaki ABD etkisi çok daha net biçimde görülmektedir. Örneğin, Dünya Bankası başkanı etkin bir şekilde ABD tarafından belirlenmekte; ABD'nin %17, Japonya'nın %6, Almanya'nın %4.7 düzeyinde belirleme gücü –oyu- bulunmaktadır ve üstelik ABD, birçok temel yapısal konu üzerinde, üye ülkeler arasında veto hakkına sahip olan tek ülke konumundadır (Wade, 2001: 127).

Dünya Bankasının Amerikan Senatosu ve Hazinesi tarafından şekil bulduğunun en iyi örneği, Bankanın eski başkanı Wolfensohn tarafından Bankanın baş iktisatçılığına atanan Stiglitz'in IMF/Dünya Bankasının Doğu Asya'daki serbest politikalarını ve özellikle serbest sermaye akışını şiddetle eleştirmesi üzerine, bunu liberalizme vurulmuş büyük bir darbe olarak gören Clinton hükümetinin en güçlü seslerinden Hazine Sekreteri Larry Summers'in Wolfensohn'dan Stiglitz'i düşürmesi talebi olmuştur. Öyle ki, yapılan baskıların sonucunda Wolfensohn, Kasım 1999 tarihinde Stiglitz'in baş iktisatçılığından istifasını anons etmiştir.

ABD Hazine ve Senatosunun Dünya Bankası ve IMF üzerindeki liberal politikalar uygulamalar konusundaki dayatmacı tavrı, bu kuruluşların uyguladığı politika önermelerini de doğal olarak birebir etkilemiştir. Örneğin, Dünya Bankasına Stiglitz tarafından atanan Ravi Kanbur'un inisiyatifinde hazırlanan ve standart neoliberal politikardan sapma gösteren “Yoksullukla Mücadele” (WDR 2001-2002: Attacking Poverty) adlı raporun taslak hali, taslağın gönderildiği çeşitli çevrelerden ağır eleştiriler almıştır. Bu rapor, gerek ABD Hazinesinden gerekse Bankada daha önce görev yapmış olan Bhagwati ve Srinivasan gibi liberal iktisatçılardan önemli itirazlar almıştır² (Wade, 2001: 129). Hazırlanan taslak rapora özellikle ABD Hazinesinden gelen şiddetli tepki sonucunda Kanbur istifa etmiş ve raporda oldukça önemli değişimler yapılmıştır (Wade, 2001:130).³

IMF ve Dünya Bankasının ya da onun arkasındaki ABD hegemonyasının liberal politikadaki en büyük ısrarı özellikle finansal liberalleşme sürecine olmuştur. ABD Hazine Sekreteri Summers, IMF'ye döviz kontrolleri üzerinde tüm baskıların

kaldırılması şartını koyması için ciddi biçimde baskı yapmıştır. Örneğin, Etiyopya başbakanı Zenawi 1997 yılında IMF baskısına direnç gösterdiğinde, IMF bu ülkeye verdiği ucuz kredi desteğini kestiği gibi, bu ülkenin diğer uluslararası kuruluşlardan aldığı borçlarına da bu durumu yansıtmıştır (Bond, 2004:89).

Ancak, 1990 sonlarında, Asya ve Rusya krizlerinin peşisıra, özellikle sermayenin serbest dolanımı konusunda bazı çekinceler konulmaya başlanmıştır. O güne kadar uluslararası sermaye hareketinin tam serbestisini savunan dönemin IMF Başkanı M. Camdessus, Asya Krizini erken tahmin edememe ve Rusya'ya verilen stand-by kredisinin yanlış kullanılmasından sorumlu tutulmuştur. Camdessus'un bizatihi kendisi, Asya ve Rusya krizlerini önleme ve tahminde hata yaptıklarını itiraf ederek, aslında tam sermaye hareketliliği hakkında temkinli ve doğru zamanlama ve sıralama ile adımlar atmak gerektiğini ifade etmiştir.⁴

Gerek IMF, gerek Dünya Bankası çevresinde, serbest piyasa ekonomisi ve özellikle finansal serbestleşme konusunda, Bretton Woods kuruluşlarını, ortodoks çizgisinden ayıran bazı bireysel/tekel girişimler söz konusu olsa da, bu kuruluşları, iktisadi liberalizmin savunuculuğundan vazgeçirecek geniş tabanlı bir destek hiçbir zaman oluşmamıştır.

2. BRETTON WOODS İKİZLERİ BM KURULUŞLARINDAN SAPMA GÖSTERMEKTE (Mİ) DİR? GERÇEKTEN NEWYORK UZLAŞISINDAN SÖZ EDİLEBİLİR Mİ?

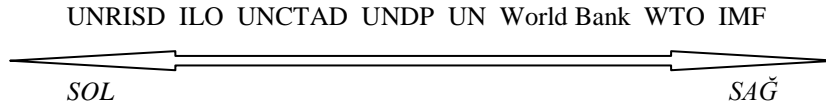
Uluslararası siyaset ya da ekonomi-politik literatüründe sağ-sol ayrımı yapmak ve bu kavramların kendisini açık bir biçimde kullanmak çok sık rastlanan bir durum değildir. Belki bu kavramları tercih etmemenin politik çekincelerinin yanısıra böyle bir tanımlamaya başvurmanın zorlukları da bu kavramları kullanmaktan akademik çevreleri sakındırmaktadır. Diğer bir ifadeyle sağ-sol kavramlarının kaypak bir zeminde yer alması, sınırlarının açık ve net olmaması ya da sınırlamaların sığ ve yetersiz bulunması kavramların kullanımına karşı soğuk bir duruş sergilenmesine yol açmaktadır (Therien, 2004: 9). Tabii kimi kesimlerce soğuk savaşın bitimi ile birlikte bu kavramların kullanım gerekliliği de kendiliğinden ortadan kalkmıştır. Ancak, Giddens gibi kimi sosyal bilimciler modern dünyanın analizinde bu sağ-sol ayrımının halen açıklayıcı olduğunu öne sürmektedir (Giddens, 2000: 38-50).

Peki uluslararası platformlarda yer alan önemli kuruluşları bu şekilde sınıflandırmak ne derece geçerli ve doğru olacaktır ve daha da önemlisi bu sınıflandırma

bizim çalışmamıza ne kadar anlam katacaktır? Çalışmamızda NewYork Uzlaşısından söz edilip edilemeyeceğinin değerlendirilmesi sağ-sol sınıflandırması esas alınarak yapılacaktır.

İktisadi liberalizmin yılmaz savunuculuğunu yapan Bretton Woods (BW) kuruluşlarını sağ cenapta değerlendirmek çok da yanıltıcı olmayacaktır. Uluslararası Kuruluşları iki temel paradigma altında değerlendirirsek sağ paradigmadan -BW paradigması- nispeten uzaklaşan taraf olarak “BM paradigma”sını adlandırabiliriz. BM paradigması altında değerlendirilen kuruluşlara örnek olarak ECOSOC, UNDP, UNCTAD, UNRISD ve ILO verilebilir. Tabii ki bu kuruluşları bir yelpaze altında ele alırsak, yelpazenin sağ tarafından sol tarafına kadar farklı noktalarında farklı kuruluşları yerleştirmek mümkün görülmektedir. Örneğin, UNCTAD’daki Amerikan yapısalcularının Marksist ideoloji ile yakınlığı çerçevesinde daha keskin bir solculuk sergilemesi göz önüne alındığında, UNCTAD ile UN yelpazenin sol tarafının aynı noktasına koymamızın gerçekçi olmayacağı açıkça öne sürülebilir.

Therien, uluslararası kuruluşların sağ-sol spektrumunu şu şekilde ortaya koymuştur (Therien, 2004: 7):

Çalışmanın giriş bölümünde de belirtildiği üzere Kapsayıcı Kalkınma Paradigması ile birlikte 1990’lı yıllardan itibaren Bretton Woods kuruluşları da sosyal sorunlara ağırlık vermeye başlayarak, bu bağlamda BM paradigmasına doğru yaklaşıma başlamıştır. Bunun yanısıra, ilginçtir ki BM kuruluşları da piyasa mekanizmasına karşı eskisi kadar sert bir tavır içine girmemektedir.⁵ Birbirine yakınsayan bu iki paradigmanın “yoksullukla mücadele”de önemli bir uzlaşma ayağı sağlarken; aynı zamanda, bunun bir adım sonrası, belki de daha doğru bir ifade ile bunun paraleli olarak Binyıl Kalkınma Hedefleri için ortak bir ses verme çabasına girdikleri gözlenmiştir. BM merkezinin New York’da bulunması vesilesiyle, bu geniş yelpazenin gerek iktisadi gerek sosyal sorunlar nezdinde yaklaşma girişimine New York Uzlaşısı denilmiştir.

Özellikle 1990 sonlarından itibaren NewYork Uzlaşısından söz edilebilmesine imkan verebilen önemli girişimlerde bulunulmuştur. Örneğin Haziran 2000’de IMF, OECD, BM ve Dünya Bankası, ortak olarak “Herkes İçin Daha İyi Bir Dünya” (A

Better World For All: Progress towards the International Development Goals) adlı bir rapor yayınlamıştır. Bu raporda toplumsal cinsiyet eşitliği, eğitim, sağlık, çevresel sürdürülebilirlik, yoksulluk konuları odak alınmıştır. Bu raporun odak noktası olan kalkınma hedefleri daha sonra BM'nin Binyıl Kalkınma Hedefleri(BKH)'nin içine yerleştirilmiştir.⁶ Monterrey ve Paris Deklarasyonu gibi BKH'nin gerçekleştirilmesine destek nitelikteki kimi uluslararası girişimler de New York Uzlaşısından söz edilmesini doğrulatacak nitelikteki gelişmelerdir. Örneğin Mart 2002 tarihindeki “*Monterrey Uluslararası Kalkınma İçin Finans Konferansı*” kapsamında ilan edilen Monterrey Deklarasyonu ile yoksulluğun azaltılması, sürdürülebilir büyümenin sağlanması ve çevresel sürdürülebilirliğin desteklenmesi hedefleri ortaya konulmuştur. Yine Monterrey Deklarasyonu ile alıcı ve donör ülkeler arasında yeni bir ortaklığa ihtiyaç olduğu vurgulanmaktadır⁷.

Post-Washington Uzlaşısının geniş kapsamlı versiyonu (BM'nin dahil edildiği) olarak değerlendirebileceğimiz New York Uzlaşısı çerçevesinde yapı bulan yeni kalkınma yaklaşımının ülkedeki iktidar hükümet yapılanmalarını da etkilediği gözlenmiş; dünya hegemonyasının söz sahibi olan kuruluşların sola doğru yakınsaması, pek çok gelişmiş ülke yönetiminde merkez sol/sosyal demokrat hükümetlerin iktidara gelmesi sonucunu doğurmuştur; ABD'de Bill Clinton, Britanya'da Tony Blair, Almanya'da Gerhard Schröder, Fransa'da Lionel Jospin, İtalya'da Massimo d'Alema ve Kanada'da Jean Chrétien (Therien, 2004: 12) bu yönetimlere örnek olarak verilebilir.

Peki bu büyük uzlaşma gerçekten olmuş mudur? Ya da bu büyük uzlaşma gerçekleşmiş olsa bile, böylesi bir çabanın sürdürülebilirliği söz konusu olabilir mi? Bahsi geçen uluslararası liberal kuruluşların ekonomi-politik (sağ-sol) yelpazesindeki yerleri ve liberalizmden temel olarak ne algıladıkları ya da liberalizmden neyi aldıkları çok önemlidir. BM ve BW paradigmalarının gerek yelpazede konumlandıkları yerleri, gerek liberalizmde odaklandıkları patikalar bağlamındaki farklılıkları, bu iki paradigma arasında görülen ‘sözde’ yakınsamayı/uzlaşmayı yüzeysel ve aldatıcı yapmaktadır.

BM kuruluşları ekonomi-politik yelpazesinin sol tarafına doğru meylederken, bu meyilin yansması (ve dahil gerekçesi) olarak liberalizmin iktisadi boyutuna değil, siyasi boyutuna vurgu yapmakta; siyasi liberalizmin temel kavramları olan sosyal adalet, çeşitlilik, insan hakları ve çoğulcu demokrasi gibi konular bu kuruluşların mücadele ettikleri alanları oluşturmaktadır.⁸ Diğer taraftan, yelpazenin sağ tarafında yer alan BW kuruluşları ise öz olarak iktisadi liberalizmden beslendiğinden ekonomik performans, etkin kaynak dağılımı ve özgürlük (negatif) gibi konular üzerinde durmaktadır.

Bu çalışmanın temel konularından biri olan yoksulluk nezdinde düşündüğümüzde BW/BM kuruluşlarındaki bu farklılık daha keskin bir hal alabilmektedir. Bretton Woods kuruluşları yoksulluk kavramını değerlendirirken bu değerlendirmeyi deterministik, sapmalı ve sığ bir biçimde ele alırken, yoksulluk kavramından ziyade eşitlik kavramı ile uğraşan BM kuruluşları yoksulluğa daha bütüncül ve gerçekçi bir perspektiften yaklaşmaktadır. Bretton Woods kuruluşları, yoksulluğu, piyasanın taleplerine iyi uyum sağlayamayan ülke hükümetlerinin ve dahi bireylerin sorunu olarak görürken, BM kuruluşları ise bunu yapısal ve küresel bir sorun olarak değerlendirmekte ve bu sorunu çözmeye gelirin yeniden dağılım konusuna vurgu yapmaktadır (Therien, 2014: 14). Dünya Bankası yoksullukla mücadele ederken aslında yine kendisinin temel hedefi olan ekonomik büyümeyi hedef almakta; kuruluşundan beri süregelen varlık nedeninden ödün vermemektedir.

BM ve BW paradigmasının liberalizme atfettikleri değerler bakımından taşıdıkları farklılıklar, bu paradigmalardan küreselleşmeye olan bakış biçimlerine de net bir şekilde yansımaktadır. Her ikisi de küreselleşmenin fırsatlar ve riskler sunduğunu öne sürse de; Bretton Woods kuruluşları küreselleşmenin yarattığı “fırsatların”, BM kuruluşları ise küreselleşmenin taşıdığı “risklerin” altını çizmektedir. Bretton Woods kuruluşları küreselleşmenin fırsatları arttırdığına ve fakirliği azalttığına ilişkin ifadeler sunarken, BM kuruluşları küreselleşme aleyhine daha keskin bir dil kullanmaktadır. Örneğin, Dünya Bankası eski başkanı Wolfensohn “yoksulluk bizim mücadele etmemiz gereken sorunken, küreselleşme, bu sorunu çözmeye bir fırsat sunmaktadır” (Kacowicz, 2005: 111) biçiminde demeçler verirken; UNRISD, raporlarında “küreselleşmenin dünyayı daha eşitsiz ve daha yoksun bir düzeye sürüklediğini” ifade etmektedir (UNRISD, 2000: viii).

NewYork Uzlaşısına ve bu uzlaşının yarattığı kalkınma anlayışına şüpheyle bakmamıza sebep olan bir diğer faktör ise bu iki paradigmanın reform gündemlerinin çok farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Bretton Woods kuruluşları kalkınmanın yurt içi koşullarına öncelik vermektedir. BW kuruluşları üçüncü dünya ülkelerinin kendi çabalarına, yönetişime vb. ağırlık vermekte iken,⁹ BM kuruluşları ise kalkınmanın sistemik kısıtlarına vurgu yapmakta; dış koşulları gözetmeden yapılan bir reformun başarılı ve yeterli olmayacağını ifade etmektedir (Therien, 2004:15).

Öz olarak, 1990 sonları ve özellikle 2000’li yıllarda BM ve BW paradigmasını birbirlerine yaklaştıran birçok söylem ve girişim gerçekleşmiş olsa da, ontik olarak liberalizmin farklı dallarından beslenen bu iki paradigmanın yakınsamaları sürdürülebilir olmaktan uzaktır. BW, daha çok batı ekonomilerinin sözcülüğünü

yapmakta; sosyal haklar ve sorunlara batının çıkarları doğrultusu ve sınırınca yer vermektedir. Diğer taraftan, siyasi liberalizmle şekil bulan BM ise doğası ve sorumluluğu gereği, kendisini tüm dünya ülkelerinin sözcülüğünü yapmak durumunda hissetmektedir.

3. BRETTON WOODS KURULUŞLARININ YOKSULLUKLA MÜCADELEDE İZLEDİĞİ KAPSAYICI KÜRESEL MÜCADELE: PRSP YAKLAŞIMI

Bretton Woods kuruluşlarının ilk yirmi yılında büyümenin getirilerinin aşağıya damlayacağı (trickle down) ve yoksullar da dahil olmak üzere toplumun tüm kesiminin bundan faydalanacağı kabul ediliyordu. Ancak 1960'ların sonunda büyümenin herkese ve de özellikle yoksullara böyle bir kazanç sağlamadığı gözlenmiştir. Bu bağlamda, dönemin Dünya Bankası Başkanı Robert McNamara, bundan böyle yoksulluğa özel bir vurgu yapılması gerektiğini öne sürmüştür. McNamara, 1973 yılındaki Nairobi toplantısında yoksulluğa yönelik görüşlerini sistemli biçimde ele almıştır (Wayenberge, 2010: 310). 1970'li yıllar boyunca, özellikle Bankanın yoksul bireylerin verimliliğini ve üretimi arttırmak adına kamu altyapı yatırımlarına (su temini ve kanalizasyon, ulaşım, baraj gibi) önemli kredi imkanları verildiği gözlenmiştir. 1970'lerin sonunda kapitalizmin krizi ve de üst üste yaşanan petrol krizleri, Bretton Woods kuruluşların kalkınma yaklaşımını da derinden etkilemiştir.

1980'li yıllarda Bretton Woods kuruluşlarının yoksulluğa bakış biçimi Washington Uzlaşısı çerçevesinde şekillenmiş ve bu kuruluşlar, yoksullukla mücadele kapsamında AGÜ'lere istikrar ve yapısal uyum programlarını dayatmışlardır. İlk defa 1986 yılında IMF tarafından uygulamaya konulan SAF (Structural Adjustment Facilities), aslında ödemeler dengesi ve dış borç sorunu yaşayan ülkelere yapısal reformlarını desteklemek amacıyla uygun koşullarda kredi verilmesi durumunu göstermektedir.¹⁰ IMF'nin kredi politikası, esas olarak "şartlılık" ilkesine dayanmaktadır; diğer bir ifadeyle IMF kredilerini az gelişmiş ülkelere açarken ödedikleri kredinin geri ödenebilmesini sağlayacak politikaların ilgili ülkelerde uygulanması şartını koymaktadır.¹¹ Her SAF programının esas olarak üç ayağı bulunmaktadır. Bu bağlamda, talep daraltıcı, harcama kaydırıcı (ticarete konu olmayan sektörden ticarete konu olan sektörlerle doğru harcamaların kaydırılması) ve uzun dönem arz ve etkinlikle ilgili piyasa odaklı politikaların uygulanması gerekmektedir (Lyakurwa, 2005: 161).

1987 yılında IMF, SAF'ın kredi limitleri ve ödemeleri ile ilgili daha büyük kolaylıklar geliştirip, düşük gelirli ülkeler için geliştirilmiş SAF oluşturmuştur (*ESAF-Enhanced Structural Adjustment Facilities*). 1996 yılında ise ESAF genişletilerek çoğu Sahra-altı Afrika ülkelerini kapsayan büyük borçlu az gelişmiş ülkeler (HIPCs- highly indebted poor countries) için kalıcı kolaylıklar geliştirilmiştir (Lyakurwa, 2005: 163).

1990'larda uygulanan yapısal uyum programlarının ve borç kriz yönetiminin elde ettiği olumsuz sonuçları, eleştirilerini de beraberinde getirmiş ve yaşanan büyük başarısızlıklar Bretton Woods kuruluşlarının yoksullukla mücadeleye yönelik bakışında kayda değer bir değişim yaratmıştır. Böylece 1990 sonları ve 2000'li yıllar başlarında gerek IMF, gerekse Dünya Bankası yapısal uyum programlarından vazgeçmişlerdir.

IMF, 1994 yılında ESAF'ı güçlendirerek, bunu, bir yoksulluğa yönelik strateji biçimine dönüştürmeye çalışmış ve bu çerçevede "Yoksulluğu Azaltma ve Büyüme Kolaylığı" (PRGF-Poverty Reduction and Growth Facility) oluşturmuştur. 1999 yılında bu *Kolaylık* girişimi geliştirilerek yoksullukla mücadele çabası daha da belirginleştirilmiştir¹². Bununla birlikte, 1990'lı yılların başında Dünya Bankası özellikle Sahra-altı ülkelere yönelik yoksullukla mücadele için "Yoksulluk Değerlendirmeleri" analizleri (PAs-Poverty Assessments) yapmıştır. 1990'ların sonunda, az gelişmiş ülkelere yönelik tüm yabancı ve yerli kaynakların etkin kullanımını sağlamak amaçlı kamu harcama politikalarına odaklanabilmek için bu yoksulluk değerlendirmeleri geliştirilerek "Yoksulluğu Azaltma Stratejileri Belgeleri" (*PRSPs-Poverty Reduction Strategy Papers*) olarak yeni biçimine kavuşmuştur (Craig and Porter, 2005: 237).

Aslında PRSPs başarısı 1990'ların kapsayıcı kalkınma paradigmasının en büyük sınavı olmuştur. Post-Washington Uzlaşısının kalkınma politikaları olarak addedilen bu yeni kalkınma paradigması bazen farklı bir biçim alarak, "PRSPs yaklaşımı" olarak da adlandırılmıştır.

1990'lı yılların sonundan itibaren 2000'li yıllara damgasını vuran yeni kalkınma paradigmasında (ve paralel olarak PRSPs yaklaşımında) diğer temel sosyal problemlerin yanısıra yoksulluk probleminin de tek bir faktöre; yani büyümeye dayandırarak piyasa odaklı bir biçimde kendiliğinden çözümlenemeyeceğinin altı çizilmiştir. Bu paradigmanın en büyük savunucularından bir olan Stiglitz durumu özet şöyle ifade etmiştir: "Yoksulluk, kalkınmanın en önemli önceliğidir. Büyüme ile yoksulluk arasında pozitif bir korelasyon olduğu kesindir; ancak büyümenin "damlama

etkisi”ni beklemenin yoksullukla mücadelede en etkin yol olduğu söylenemez” (Kacowicz, 2005: 124).

Dünya Bankasının “2000-2001: Yoksullukla Mücadele Raporu” (WDR 2000-2001: Attacking Poverty), öz itibarıyla PRSPs ile aynı nitelikte olmuştur. Bankanın tüm ülkelere yönelik PRSPs dökümanlarında, Bankanın bu ünlü yoksulluk raporundaki yoksullukla mücadeledeki üç temel vurgusu -fırsatlar, güçlenme ve güvenlik- her daim yapılmıştır.

Yeni kalkınma paradigmasının yoksulluk bakış biçiminin önemli çekirdek girişimi olan Dünya Bankasının 2000-2001 yılındaki “Yoksulluk Raporu”nun (Attacking Poverty- Yoksulluğa saldırmak) arkasında yaşanan gelişmelerden çalışmanın bir önceki bölümünde kısaca değinilmişti. Orjinal hali oldukça radikal bulunarak kısmi değişiklikler yapılan bu raporda büyümenin tek başına yeterli olmadığı ifade edilerek, yoksullukla mücadele, üç boyutlu bütüncül bir stratejiye dayandırılmıştır; “fırsatları genişletmek”, “güçlendirmeyi kolaylaştırmak” ve “güvenliği artırmak”.

Raporda, yoksulluğun yukarıda belirttiğimiz üç boyutlu bütüncül stratejisinin arkasında yoksulluğu yaratan üç temel faktör kabul edildiğinden, bu faktörlere yönelik stratejiler geliştirilmiştir. Yoksulluğu yaratan ilk faktör olarak; barınma, giyinme, eğitim, sağlık gibi ‘temel ihtiyaçlara erişimde gelir ve varlık yoksunu’ olma durumu ele alınmıştır. Bu durumda, bu temel ihtiyaçlara erişim için ekonomik “fırsatları genişletmek” gereği doğmaktadır. Mikro kredi uygulaması, sosyal altyapı olanaklarının geliştirilmesi, toprak, altyapı ve finansal olanaklara erişime yönelik yapılacak kolaylıklar/düzenlemeler bu çerçevede değerlendirilebilir (WB, 2000: 34)

Yoksulluğu yaratan ikinci faktör ise kamuda ve devlet kurumları karşısında “bireyin söz hakkının olmaması ve yaşadığı güçsüzlük hissi”dir. Buna yönelik bankanın önerdiği çözüm politikaları ise yoksulların özellikle yerel kararlar bağlamında daha aktif politik katılımını sağlayarak “güçlendirmeyi kolaylaştırmak” olacaktır. Bunu elde etmenin yolu ise yönetimi güçlendirmekten, şeffaflığı arttırmaktan ve yolsuzlukları azaltmaktan geçmektedir (WB, 2000: 39).

Banka raporunun nezdinde yoksulluğu yaratan üçüncü faktör ise yoksul bireyin şoklara karşı ‘zayıf ve kırılğan’ olması ve kendini “güvensiz hissetmesi”dir. Bankanın buna yönelik politikası ise istikrarsızlığı azaltmak, yoksullara kendi risk yönetimlerine karşı araçları geliştirmek adına piyasada yoksulların risklerini devredebileceği “risk

yönetim kuruluşlarının” (sağlık sigortası, emeklilik desteği, işsizlik sigortası, sosyal fonlar vb.) gelişmesini sağlamak olacaktır (WB, 39-40).

Öz olarak, temel ihtiyaçlarına erişemeyen, toplum ve devlet kurumlarına karşı güçsüzlük hissi yaşayan ve şoklara karşı oldukça kırılganlık gösteren yoksulları, bu yoksul hallerinden kurtarmanın yolu; daha şeffaf ve katılımcı politikalarla seslerini yükseltebilen, bireylerin piyasaya tam ve etkin erişimini sağlayarak temel ihtiyaçlarını giderebilecek fırsatlar sunan ve bunları sağlarken de yoksulların şoklara karşı kırılganlıklarını gidererek risk üstlenecek ve dolayısıyla piyasaya daha çok entegre olacak düzeye çıkaracak politikalar üreten kolaylıklar/düzenlemeler geliştirmektir.

Bankanın bu raporunda, nihai noktada, yoksulluk, “piyasadaki yetersizlikler ve tıkanıklıklara” ve dolayısıyla ulusal yönetimlere ya da “ihtiyaçlarını piyasada sağlama kapasitesine sağlayamayan ve piyasaya uyum gösteremeyen” bireylere indirgenerek sapmalı bir değerlendirme içine girilmiştir.

Yukarıda da belirtildiği üzere yeni kalkınma yaklaşımının (Kapsayıcı kalkınma yaklaşımı); PRSPs, Dünya Bankası raporları ve beyanları gibi içiçe geçmiş birkaç çekirdek girişimi bulunmaktadır. Özünde birbirine benzer özelliklere haiz olan bu girişimlerin yoksullukla mücadeledeki “süper silah”ının ortak temel ilkeleri ise şöyle değerlendirilebilir (Eberlei, 2002: 433);

-Orta ve Uzun Vadeli Perspektif: Kalkınma ve de özellikle yoksullukla mücadele, orta ve hatta uzun vadeli bir patika olarak görülmelidir ve bunun da uluslararası destekle güçlenmesi gerekmektedir.

-Bütüncül, Kapsamlı Vizyon: Az gelişmiş ülkelerde yalnızca sosyal sektör programlarında değil, ekonomik ve finansal politikalarda da yoksulluk ile mücadele edilmesi gerekmektedir.

-Ülke İyeliği: PRSPs ya da yoksullukla ilgili diğer stratejiler Bretton Woods kuruluşlarının kontrolü altında geliştirilmemelidir; ülkelerin kendileri bunu gerçekleştirmelidir. Artık sürücü koltuğunda ülkelerin kendilerinin geçme vakti gelmiştir.

-Katılımcı Süreç: Sürücü koltuğuna ulusal hükümetler bir başına geçmemelidir; STÖ’ler, kooperatifler, sendikalar gibi toplumun diğer tüm aktörleri bu sürece katılmalıdır.

-*Donör Koordinasyonu ve Ortaklık*: Kalkınma çabalarındaki etkinliği sağlamak adına ulusal hükümetlerin, donörler ve tüm dış ortaklarla organize ve koordineli bir biçimde ilerlemeleri gerekmektedir.

-*Öğrenme ve Ölçme Süreci*: Ülkelere sunulan/dayatılan bu PRSPs bir politika kümesi olarak değerlendirilmelidir. Az gelişmiş ülkelerin sorunlarının analizini, strateji seçimlerini, uygulamasını, gözlemlemeyi, değerlendirme ve stratejinin revizyonunu kapsayan geniş bir küme olarak değerlendirilmelidir.

Bretton Woods kuruluşlarının pek çok ülkede uygulattığı PRSP'lerin ya da yani kalkınma politikalarının özellikle Sahra-altı Afrika ülkelerinde elde ettikleri performans oldukça düşündürücü olmuştur. Verilen borçların pek çok azgelişmiş ülkede yolsuzlukla sonuçlandığını ve bu ülkelerdeki halkların daha büyük yoksulluğa sürüklendiğini ülke deneyimleri ile açıklayan çalışmalar literatürde yer almaya başlamıştır (Bond, 2004; Dijksa, 2011; Lazarus, 2008; Lyakurwa, 2005).

4. BRETTON WOODS İKİZLERİNİN YOKSULLUKLA MÜCADELEDE İZLEDİĞİ YOL BAŞARILI MIDIR?

Bretton Woods kuruluşlarının 1990'lı yıllar sonunda Kapsamlı Kalkınma Çatısı altında ele aldığı yoksullukla mücadelede izlediği yolu kimi sosyal bilimciler bir önceki yaklaşımdan daha ilerici bir adım ve neoliberal paradigmadan bir kopuş olarak değerlendirmişlerdir. Post-Washington Uzlaşısı çerçevesinde, ülke iyeliğine ve ülke kaynaklı kurumlaşma ve politikalarının tanınmasına doğru yöneliş, neoliberal paradigmadan bir sıyrılma olarak ele alınmıştır (Booth, 2003; Driscoll, Evans, 2005; Stiglitz, 2002). Bu yaklaşım çerçevesinde, özellikle kalkınmada katılım vurgusunun altı çizilmektedir. STÖ'lerin geliştiği, asimetrik bilginin ortadan kalktığı şeffaf bir yönetim (hatta yönetişim) altında vatandaşın sesinin duyulacağını öne süren Stiglitz; bu yeni kalkınma yaklaşımında, ülkelerin, doğru politikaları, gerçekçi ve sürdürülebilir biçimde uygulayabileceklerini ifade etmektedir (Stiglitz, 2002: 176). Neoliberal paradigmadan sıyrılmayı çok keskin görmemekle birlikte, Öniş ve Şenses (2005), Post-Washington Uzlaşısını ilerici bir adım olarak kabul ederek, bu yeni kalkınma paradigmasını neoliberal paradigma ile ulusal kalkınmacılığın bir sentezi olarak değerlendirmişlerdir. Bununla birlikte, Öniş ve Şenses, bu yeni kalkınma yaklaşımının gelir dağılımı, yoksulluk gibi konularda kapsamlı ve tatminkar bir çatı sunmadığını da öne sürmüşlerdir.

Ancak pekçok sosyal bilimci, bu yoksullukla mücadele patikasını çok daha eleştirel gözle değerlendirmiştir. Bu yeni kalkınma paradigmasını aslında neoliberal paradigmanın yeniden üretilmiş hali olarak kabul eden sosyal bilimciler, yoksullukla mücadeledeki yeni strateji biçimini geliştirmekte olan ülkelere uygulatılan neoliberal politikaların daha sistematize edilmiş versiyonu olarak değerlendirmişlerdir (Soederberg, 2001-2005; Harrison, 2001; Bond, 2004; Cammack, 2004). Örneğin, Harrison, Kapsayıcı Kalkınma Çatışının ve PRPSs'nin, bir önceki kalkınma paradigmasının devletin ekonomideki aktif rolünü dışlayan ve piyasa önceliğini esas alan “şok terapisi”nden çok daha iddialı ve derin bir “neoliberal projenin” semptomu olduğunu öne sürmüştür (Harrison, 2004: 159). Öyle ki, bu yeni kalkınma paradigmasının temel ilkelerinden biri olan “ulusal devletlerin kendi kalkınma stratejilerine sahip olması” ilkesi bile, kapitalizmin yarattığı küresel bir sorun olan yoksulluk sorununun sorumluluğunu ulusal devletlerin üzerine atan gizli bir kontrol biçimi halini almıştır (Harrison, 2001).

Benzer şekilde, bu yeni kalkınma yaklaşımını ve yoksullukla mücadele politikalarını bir “üçüncü yol” olarak değerlendirip eleştiren kimi iktisatçılar, bunun neoliberalizmden bir kopuş değil, bir tür piyasa popülizmi olduğunu öne sürmüşlerdir (Craig, 252, 253-57).

Kapsayıcı kalkınma paradigmasını neo-Gramscian bir perspektifte ve işlemci liberalizm (inclusive liberalism) kavramı çerçevesinde değerlendiren kimi iktisatçılar, bu paradigmayı, iktidarın çeşitli yeni formlarını kullanarak AGÜ’de ya da periferide neoliberal paradigmanın meşruiyetini ve çelişkilerini çözmek için ele alınan yeni bir girişim olarak değerlendirmişlerdir. Bu değerlendirmelere göre, yeni kalkınma paradigması çerçevesinde, neoliberal normlar ve politikalar uygulamak yerine; alt-sıralı sınıflara ideolojik/politik liderlik ve maddi imtiyazlar tanınarak ve böylece rızasını aldıkları bu sınıfları da sisteme içlemeyerek dünya hakimiyeti ele geçirilmeye çalışmaktadır (Ruckert, 2006; Craig, Porter, 2006). Diğer bir ifadeyle, Cox’un da öne sürdüğü gibi, “*dominant devlet ve dominant sosyal güçler*”, “*altı-sıralı devlet ve altı-sıralı sosyal güçler*”in büyük bir bağlılıkla savundukları “evrenselleşmiş liberal ilkeleri” korumaları yoluyla kendi güçlerini sürdürebilir kılmaktadır (Cox, 1993: 264). Böylece, 1980 ve 1990’lı yıllarda uyguladıkları istikrar ve yapısal uyum programlarından dolayı yeni emperyalizm ile suçlanan uluslararası kuruluşlar, bu yaklaşımlarından vazgeçerek, AGÜ ve GÜ’lerin sosyal güçleri ve hükümetleri arasında ortaklığın ve evrensel uzlaşımın sağlandığı işlemci liberalizme angaje olmuşlardır.

İster neoliberal paradigmadan bir kopuş olsun, ister neoliberal paradigmanın yeniden kendini üretme biçimi olsun, isterse her ikisinden de öte bir biçimde değerlendirilsin, gerçeklik şudur ki, yeni dünya düzenin kurulması ve sürdürülmesinde Bretton Woods kuruluşları her zaman kilit aktörler olmuşlardır. Sonuç olarak, bu kuruluşların ülke hükümetlerine dayattığı PRSP'ler ve onun sosyal taahhütleri; tüm dünya ülke hükümetlerinin ve sosyal güçlerinin bir uzlaşısı içinde rızasını alarak, adaletsiz yeni liberal dünya düzenine karşı geliştirilecek direnci zayıflatma tehlikesini içinde barındırmaktadır.

SONUÇ YERİNE

Yaklaşık üç milyar insan, yani toplam dünya nüfusunun hemen hemen yarısı, günlük iki doların altında bir yaşam ile insan onuruna aykırı biçimde fakirlik içinde yaşamaktadır. Ancak, bu yoksulluk, ne toplam dünya kaynaklarının, ne de toplam dünya üretiminin yetersizliğinden beslenmemektedir. Dünya toplam üretim çıktısı ve geliri ciddi biçimde artış göstermeye devam ederken, yoksulluk sorunu giderek keskin bir hal almaktadır. Örneğin, 2012 yılı verilerine göre kişi başına düşen gelir Burundi için 240 \$ olurken, Norveç için bu rakam 412 kat (98,860 \$) yüksek düzeyde gerçekleşebilmektedir.

Yoksulluk, ne bireysel, ne yerel, ne ulusal ya da uluslararası bir sorundur; yoksulluk küresel ve sistemik bir sorundur. Dolayısıyla bu sorunun çözümüne yönelik politikalarda, bu gerçeğin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Bu bağlamda, küresel dünyaya hüküm gücü olan uluslararası kuruluşların yoksulluğa bakış biçimleri ve yoksullukla mücadele politikaları oldukça önem arz etmektedir. Bretton Woods kuruluşları, yoksulluğu, esas olarak, piyasanın taleplerine iyi uyum sağlayamayan ülke hükümetlerinin ve bireylerin sorunu olarak görürken, BM kuruluşları ise bunu yapısal ve küresel bir sorun olarak değerlendirmekte ve bu sorunu çözmede gelirin yeniden dağılım konusuna vurgu yapmaktadır.

Öz itibarıyla, yoksulluğa bakış biçimlerinde ciddi bir zemin kayması söz konusu olmasa da, BW kuruluşlarının, 1990'lı yılların sonundan itibaren yoksulluk ve yoksullukla mücadele kavramlarını/konularını daha sık kullanır oldukları gözlenmektedir. Kalkınmanın sosyal boyutunun göz ardı edilemeyeceğini öne süren Kapsayıcı Kalkınma Paradigması altında, yoksulluk başta olmak üzere, pek çok toplumsal sorun kalkınmanın odak noktası haline gelmiştir. Ancak, pek çok sosyalbilimci ve akademisyen, post-neoliberal kalkınma paradigması olarak da

adlandırabileceğimiz bu paradigmanın *sözde* “insan yüzü” yaklaşımına dair şüpheyle yaklaşmışlardır.

Kapsayıcı Kalkınma Paradigması çerçevesinde kapitalizmin hegemonya alanı genişlerken, bu genişleme iktisadi, sosyal, politik ve kültürel boyutlarda, “alta-sıralı devlet ve sosyal güçlerle”, “dominant devlet ve sosyal güçlerin” evrensel uzlaşısı çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bu genişlemede oldukça kritik role sahip olan Bretton Woods kuruluşları, üçüncü dünya ülkelerine kendi rızaları çerçevelerinde üçüncü yol önerirlerken, aslında az gelişmiş ülkelere ucuz işgücüne dayalı klasik karşılaştırmalı üstünlükler politikasını dayatmakta; sermaye birikiminin ve karlılığın küresel ölçekte sürdürülmesinde bu yeni kalkınma paradigmasını bir araç olarak kullanmaktadır.

NOTLAR

---

¹ WTO kendisini hiçbir zaman bir kalkınma ajansı gibi görmediğinden ve az gelişmiş ülkelere yönelik kalkınma/istikrar politikalarının ve/veya yoksullukla mücadele politikalarının birebir sorumlusu ya da sahibi olmadığından bu çalışmada Bretton Woods kuruluşlarından kasıt, esas olarak Bretton Woods İkizleri (IMF, Dünya Bankası) olmaktadır.

² Bu raporun taslak hali ile nihai hali farklıdır. Taslak raporun gönderildiği kurum ve akademisyenlerden ciddi biçimde eleştiri gelince metin değiştirilmek durumunda kalındı. Orijinal rapordaki “güçlenme, güvenlik ve fırsatlar” stratejilerinin güçlenme kısmı bu camia tarafında hemen ve şiddetle eleştirildi; “Niçin Banka yoksulluğa büyümeden daha fazla ağırlık veriyor?”, “büyüme yoksullar için zaten doğal bir mücadele yoludur” vb. gibi dört bir koldan gelen can alıcı eleştiriler sonucunda Stiglitz’i zaten daha önceden baş iktisatçılıktan düşüren Wolfensohn, onun artık özel danışmanı olmasını dahi istemedi.

³ Banka ise “Bizim Hazineden bağımsız olmamıza ve ona verdiğimiz bağımsızlığa rağmen istifa etti, anlamadık” diye açıklama yaptı. (bkz. Wade, 2001: 134-135).

⁴ Bu kriz yönetimindeki suçlamalardan dolayı IMF Başkanlığından erken ayrılmak durumunda kalan Camdessus’un Alman halefi Köhler, görevi başına geçtiği zaman Der Spiegel dergisine verdiği demeçte 5 yıllık görevi boyunca, aşırı liberalleşmenin sonucu olan spekülasyon para hareketlerini azaltmak için hükümetlere daha çok yetki vereceğini belirterek, kısa vadeli sermaye girişi konusunda bazı sınırlamaların getirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

⁵ BM’nin küreselleşen dünyada piyasa güçleri ile birlikte çalışma çağrısının en önemli örneği Küresel İlkeler Sözleşmesidir (Global Compact). Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından, 31 Ocak 1999’da yapılan Dünya Ekonomik Forumu’nda, iş dünyasının liderlerinden uluslararası bir yapılanma olan Küresel İlkeler Sözleşmesi’ne destek olmalarının istenmesi ile başlayan girişim, şirketlerin, Birleşmiş Milletler teşkilatlarının, çalışma ve sivil toplum örgütlerinin bir araya gelerek, ortak vizyon, amaç ve değerler doğrultusunda çalışmalar yapmasını hedeflemektedir.

Küresel İlkeler Sözleşmesi, kolektif hareketin gücünden yararlanarak, şirketlerin, küreselleşmenin zorluklarını ortadan kaldırmaya destek olmaları için, sorumlu vatandaşlık kavramını yaygınlaştırmaya çalışmaktadır. Bu sayede özel sektör – ve diğer sosyal paydaşlar ile işbirliği yaparak - temel vizyonu, yani ‘sürdürülebilir ve kapsamcı bir küresel ekonomi’yi sağlamayı hedeflemektedir.

⁶ Eylül 2000’de toplanan BM Genel Kurulu’nda 147 devlet ya da hükümet başkanı (ve toplam 189 üye ülke) “küresel düzeyde insan onuru, eşitlik ve esenlik ilkelerinin güçlendirilmesi için topluca taşıdıkları sorumluluğu” kabul ederek Binyıl Bildirgesi’ni ilan etmişlerdir. Buradaki sekiz temel hedef şöyledir: aşırı yoksulluk ve açlığın ortadan kaldırılması; evrensel ilköğretimin gerçekleştirilmesi; kadın-erkek eşitliğinin sağlanması ve kadınların konumunun güçlendirilmesi; çocuk ölümlerinin azaltılması; anne sağlığının iyileştirilmesi; HIV/AIDS, sıtma ve öteki hastalıklarla mücadele edilmesi; çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması; kalkınma için küresel bir ortaklık geliştirilmesi.

⁷ Burada hem alıcı ülkelerin hem de donör ülkelerin bazı sorumlulukları bulunmaktadır. Buna göre, kalkınma yardımına ihtiyaç duyan ülkeler, kendi kalkınma sorunlarını sahiplenmeyi ve gelişmiş ülkeler de Gayri Safi Milli Hasıllarının %0.7’si oranında “Resmi Kalkınma Yardımı” yapmayı taahhüt etmektedir. Benzer şekilde, Mart 2005 tarihindeki “Paris Deklarasyonu”nda donörler arasında uyum, yararlanıcı ülke ile uyum, kalkınma sorunlarının yararlanıcı ülke tarafından sahiplenilmesi gibi prensipler ortaya koymuştur.

⁸ BM’nin kuruluşları ve araçları yoluyla ele aldığı ekonomik ve sosyal haklar üzerinde yaptığı girişimler oldukça önemlidir. BM’nin “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi” (1976), “Her Çeşit Irk Ayrımcılığının Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme” (1969), CEDAW (1981), “Çocuk Hakları Sözleşmesi” (1990), “Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Yönelik Uluslararası Sözleşme” (2003), “Engelli Hakları Sözleşmesi” (2008) bunlara örnek olarak verilebilir.

⁹ BW paradigması adı altında değerlendirdiğimiz IMF ve Dünya Bankası da aslında siyam ikizleri değildir. Kendisini daha fazla kalkınma ajansı olarak gören Dünya Bankası, IMF’ye göre pür piyasa liberalizmden kimi zamanlar ödünler verebilmektedir. Bu iki kuruluş arasındaki farklılık pek çok bağlamda gözlenebilmektedir. Örneğin “iyi yönetim” kavramını Dünya Bankası, bir ülkedeki otoritenin nasıl seçildiği, izlendiği ve değiştiği; otoritenin politikalarının ne kadar şeffaf ve uygulanabilir olduğu; kaynaklarını ne kadar etkin kullandığı noktalarında ele alırken, IMF, “iyi yönetim”i, öncelikle parasal sistemin ve dünya iktisadının makroekonomik istikrarı, üye ülkelerin ekonomik performansı esasında değerlendirir (Aktan, Özler, 2008: 180-181). Ya da yoksulluk nezdinde düşündüğümüzde, IMF’nin yoksulluğa bakış biçimi yine daha çok piyasa mekanizması çerçevesinde değerlendirmektedir. IMF, yoksulluk ve aşırı eşitsizliği, küreselleşmenin gücünü zayıflatan veya yoldan çıkarabilecek olan bir “uluslararası dışsallık” olarak görmektedir (Kacowicz, 2005: 120)

¹⁰ Bu Kolaylığın temel özelliği, çok düşük faizli ve uzun vadeli “imtiyazlı bir imkan” olmasıdır. Ancak bu Kolaylıktan yararlanabilmek için IMF üyesi en düşük gelirli 19 ülkeden biri olmak ve de IMF veya Dünya Bankası ile işbirliği çerçevesinde üç yıllık bir orta vadeli politika çerçevesi belirlemek gerekmektedir. Yapısal Uyum Kolaylığının kullanım limiti, ülke kotasının %50’si

kadardır. Bu kolaylık üye ülkeye 3 yıllık süre zarfında sırasıyla kotanın %15, %20 ve %15'i olarak kullanılır. SAF'ın geri ödeme süresi ise 5 ile 15 yıl arasında değişmektedir.

¹¹ 1979'da şartlılığı ilk öneren kişi Dünya Bankası Başkanı Robert McNamara idi. McNamara şartlılığı, finansal yardımları, Dünya Bankası tarafından önerilen bir dizi politikanın benimsenmesine bağlayarak ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı destekleyen bir fikir olarak tanımladı.

¹² PRGF, daha yüksek yaşam standartlarına ulaşmak ve yoksulluğu azaltmak, ödemeler dengesi sorunlarını iyileştirici programlarını desteklemek ve sürdürülebilir büyümeyi sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. 80 az gelirli ülke PRGF kapsamındadır. PRGF kapsamında üç yıllık düzenlemeler, 10 yıl vadeli ve yıllık %0,5 faizli krediler şeklinde ve belirli performans kriterleri koşulu ile verilmektedir. PRGF kapsamında edinilecek kaynak miktarına herhangi bir üst limit getirilmemiştir.

KAYNAKÇA

- Aktan, C.C., H. Ozler (2008), "Good Governance: A New Public Managerialism", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 14(4), 165-187.
- Berktaş, F. (2007), "Liberalizm: Tek bir Teorik Pozisyona İndirgenmesi Olanaksız Bir İdeoloji", içinde B. Örs (der.), *Modern Siyasal İdeolojiler*, Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul, 47-106.
- Bond, P. (2004), "Should the World Bank and IMF be "Fixed" or "Nixed"?", *Capitalism Nature Socialism*, 15(2), 85-105.
- Booth, D. (2003), "PRSPs - Introduction and Overview", *Development Policy Review*, 21(2), 131-159.
- Cammack, P. (2004), "What the World Bank Means by Poverty Reduction, and Why it Matters", *New Political Economy*, 9(2), 189-211.
- Cox, R.W. (1993), "Structural Issues of Global Governance: Implications for Europe", in S. Gill (ed), *Gramsci, Historical Materialism and International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press, 259-289.
- Craig, D., D. Porter (2005), "The Third Way and The Third World: Poverty Reduction and Social Inclusion Strategies in the Rise of 'Inclusive' Liberalism", *Review of International Political Economy*, 12(2), 226-263.
- Dijkstra, G. (2011), "The PRSP Approach and the Illusion of Improved Aid Effectiveness: Lessons from Bolivia, Honduras and Nicaragua", *Development Policy Review*, 29, 111-133.
- Driscoll, R., A. Evans (2005), "Second-Generation Poverty Reduction Strategies: Opportunities and Emerging Issues", *Development Policy Review*, 23(1), 5-25.
- Eberlei, W. (2002), "Poverty Reduction Strategies between Global Governance and National Politics", *Nord-Süd Aktuell*, 3, 432- 436.
- Giddens, A. (2000), *The Third Way and its Critics*, Oxford: Polity Press.

- Harrison, G. (2001), "Post-Conditionality Politics and Administrative Reform: Reflections on The Cases of Uganda and Tanzania", *Development and Change*, 32, 657-679.
- Kacowicz, A. (2005), "Globalization and Poverty: Possible Links, Different Explanations", *The Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations*, 6(2), 111-127.
- Koray M. (2011), *Kapitalizm Küreselleşirken Dünya Ahvalı*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Lazarus, J. (2008), "Participation in Poverty Reduction Strategy Papers: Reviewing the Past, Assessing the Present and Predicting the Future", *Third World Quarterly*, 29(6), 1205–1221.
- Lyakurwa, W. (2005), "Sub-Saharan African Countries' Development Strategies: The Role of The Bretton Woods Institutions" in Joost, J., A. Akkerman (eds.), *Helping the Poor? The IMF and Low- Income Countries*, Fondan Publications: The Hague, 152-180.
- Müller, K., A. Pickel (2001), "Transition, Transformation and the Social Sciences: Towards a New Paradigm", *TIPEC Working Papers*, 01/11, <http://www.trentu.ca/org/tipec/mullerpickel11.pdf>.
- Öniş, Z. F. Şenses (2005), "Rethinking the Emerging Post-Washington Consensus", *Development and Change*, 36 (2), 263-290.
- Rivero, O.D. (2001), *The Myth of Development: The Non-Viable Economies of the 21st Century*, London: Zed Books.
- Ruckert, A. (2006), "Towards an Inclusive-Neoliberal Regime of Development: From the Washington to the Post-Washington Consensus", *Labour, Capital and Society*, 39(1), 35- 67.
- Scholte, J.A. (2010), "The impact of Global Governance on Poverty in the UK", *JRF Programme Paper*, [http:// www.jrf.org.uk/publications/](http://www.jrf.org.uk/publications/)
- Soederberg, S. (2001), "Grafting Stability onto Globalization? Deconstructing the IMF's Recent Bid for Transparency", *Third World Quarterly*, 22(5), 849-867.
- Soederberg, S. (2005), "Recasting Neoliberal Dominance in the Global South? a Critique of the Monterrey Consensus", *Alternatives: Global, Local, Political*, 30, 325-364.
- Stiglitz, J.E. (2002), "Participation and Development: Perspectives from the Comprehensive Development Paradigm", *Review of Development Economics*, 6(2), 163-182.
- Thérien, J.P. (2004), "The Politics of International Development: Towards a New Grand Compromise?", *Journal of Trade and Environment Studies*, 1, 1- 19.
- UNRISD (2000), *Visible Hands: Taking Responsibility for Social Development*, Geneva: UNRISD Publications.
- Wade, R. (2001), Showdown at the World Bank, *New Left Review*, 7, 124-137.
- Wayenberge, E. (2009), "Washington Mutabakatından Washington Sonrası Mutabakata: Kalkınma Yansımaları", içinde F. Şenses (der.) *Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma*, İstanbul: İletişim Yayınları, 307-347.
- Wolfensohn, J.D. (1999), *A Proposal for a Comprehensive Development Framework*, <http://siteresources.worldbank.org/CDF/Resources/cdf.pdf>.
- World Bank (1992), *Poverty Handbook*, Washington D.C.: The World Bank.

World Bank (2000/2001), *World Development Report: Attacking Poverty*, Washington D.C: The World Bank.

World Bank (2004a), *Supporting Development Programs Effectively- Applying the Comprehensive Development Framework Principles: A Staff Guide*, <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/PROJECTS/STRATEGIES/CDF/0,,contentMDK:20311725~pagePK:139301~pi PK:139306~theSitePK:260799,00.html>